

Teologisk Debat Teologisk Debat

Køn Sex og Ergji

af Grølheim

Hvis du er hedning, er du biseksuel! Det kunne være den provokerende konklusion på denne artikel. Og dog! - Måske er det alligevel lidt misvisende!

Siden Michel Foucault skrev sin "Seksualitetens Historie" har det været klart, at begreberne homoseksualitet og heteroseksualitet, som vi forstår dem i dag, opstod i den vestlige verden i løbet af 1800-tallet. Da begrebet biseksualitet siden er opstået ud fra de to første, som en 'mellemting' mellem de to, kan man også sige, at det er af nyere dato.

Det skal ikke forstås sådan, at sex mellem personer af samme køn ikke forekom i tidligere tider eller andre kulturer. Tvært imod er der masse af eksempler af forskellig art på dette. Det er netop denne artikels tema.

Det er ideen om homoseksualitet som en særlig tilbøjelighed, hos et afvigende segment af menneskeheden, og - navnlig som et alternativ til en ægteskabelig normalitet mellem mand og kvinde, der først er opstået i 1800-tallet. Da man havde defineret homoseksualitet som det 'afvigende', måtte man også definere det, man anså for det 'normale', og derved blev begrebet heteroseksualitet til. Til sidst er så begrebet biseksualitet opstået som en angivelse af, at man kunne være til begge dele.

Forudsætningen for disse definitioner er

imidlertid bundet til den samfundssorden, der er opstået ved kristendommens dominans over samfundsmoralen, og dens monopol på definitionen af det 'rigtige' og 'naturlige.' Både det nye og det gamle testamente indeholder entydige fordømmelser af sex mellem personer af samme køn. Da den kristne kirke fik magten i Romerriget, var den da heller ikke sen til at indføre et egentligt forbud mod sam-kønnet sex, på linje med en hel række andre religiøst begrundede forbud.

I den græsk klassiske, eller hellenske, kultur, som det romerske samfund var en udløber af, var sex mellem personer af samme køn en del af normaliteten. Hvis en mand sagde, at han var forelsket, var det ikke uhøfligt at spørge, "Er det i en dreng eller en kvinde?" og man blev ikke forbavset, om svaret skiftede fra gang til gang.

Sex mellem personer af samme køn var altså ikke forbeholdt en kontrær minoritet, men noget, der foregik mellem helt almindelige, 'straight' mænd. I modsætning til vore dage, hvor homoseksuelle lever i registrerede partnerskaber og ønsker retten til adoption og kunstig befrugtning, var disse antikke mænd alle gift med kvinder, som de havde børn med.

En anden vigtig forskel fra vore dages bøsser

er, at det var drenge (eller teenagere, i alderen fra 14 til 20 år,) de elskede.

Oldtidens grækere delte altså ikke mænd op efter kønnet på den, der var genstand for deres kærlighed; af større betydning fandt man den rolle, som manden havde i forholdet. Det var et særligt træk ved den græske drengekærlighed, at forelskelsen forventedes at være ensidig, at det var den ældre part (Erasstes), der elskede, og den yngre (Eromenes), der gav efter, ikke af kærlighed, men under indflydelse af den ældres prestige eller gaver.

Den græske drengekærlighed tog udgangspunkt i en principiel ulighed. Den græske mand begærede drengen, netop fordi denne endnu ikke var mand. De fleste græske mænd fandt skæg og kropsbehåring yderst utiltalende, så når hårene begyndte at gro på de elskede drenge, ville mændene normalt miste interessen for dem.

Det skete dog undertiden, at forelskelsen til den skønne dreng fortsatte, efter at han var blevet en voksen mand, eller at en mand valgte en anden voksen mand som genstand for sin kærlighed og sit køn. I de situationer var det ikke elskereren, den aktive part, der fordømtes, men den mand, der var villig til at lade sig bruge, som var han en dreng eller kvinde. En sådan mand var tragedieforfatteren Agathon, der som dreng indledte et forhold til den noget ældre Pausanias og forblev i dette forhold godt ind i sit voksne liv. Det var ikke, fordi det var ulovligt, eller fordi han blev udstødt, men han og andre som han, måtte finde sig i, at den atheniensiske komedie, der ikke generede sig for at hænge navngivne personer ud, beskrev dem som effeminerede og gennempulede. Men hvor ubehageligt det offentlige drilleri end må have været, har det ikke udelukket de ramte personer fra det sociale liv: Platons Symposium giver sig til at genfortælle et selskab, som samme Agathon skal have afholdt i sit hjem i anledning af en tragediesejr ved Dionysos-festen. Så helt stigmatiseret har han åbenbart ikke været. (George Hinge 1997).

Det er ikke meget, de græske kilder taler om kærlighed mellem kvinder, men det er i det hele taget ikke meget, disse kilder omtaler kvinders forhold generelt, i det mandsdominerede hellenske samfund. Den lesbiske kærlighed har sit navn efter øen Lesbos. Der boede en kvinde ved navn Sapphos, (udtales 'Safos'), der nok var den hellenske verdens fremmeste kvindelige digter. Sapphos elskede både mænd og piger, og de småstumper, vi har tilbage af hendes digtning, viser, at hendes kærlighed til piger ikke kun var sjælelig. Men disse digte er også det eneste

sted i den antikke litteratur, hvor en kvinde selv tilkendegiver sin kærlighed til andre kvinder.

I visse græske byer havde kvinderne større frihed end i andre: De spartanske kvinder var således berygtede, fordi de måtte dyrke sport og lære musik og dans, ting, som en pæn atheniensisk kvinde var fuldstændig afskåret fra. Vi har sange netop fra det syvende århundredes Sparta, komponeret for pigekor. De er godt nok forfattet af en mand, Alkman, men de er fulde af flirt, pigerne imellem. At disse følelser er digtet ind i sangene, viser, at samfundet ikke blot accepterede, men også forventede, at pigerne forelskede sig i hinanden. Endnu, 800 år efter, kunne Plutarch bemærke, at det var almindeligt, at fornemme spartanske kvinder havde forhold til unge piger. Det ser ud til, at pigerne i visse græske byer, især i den ældre tid, fandt sammen i grupper, en slags kultfællesskaber, hvor de blev, indtil de skulle giftes. Der var sikkert en af pigerne, der på grund af alder og status havde en fremtrædende plads, og det hørte åbenbart til gruppens aktiviteter at forelske sig i hinanden. Det var i en sådan gruppe, at Sapphos sang sine kærlighedssange. (George Hinge 1997.)

Den græske drengekærlighed (og antagelig også pigekærlighed) havde sit udgangspunkt i opdragelsen. Grundtanken var, at den ældre generation af mænd kunne oplære den yngre til at blive gode samfundsborgere.

I byer som Sparta og Theben, hvis magt byggede på at opdrage den mandlige befolkning til krigere, de såkaldte hoplitter, lagde man særlig vægt på forholdet mellem unge og ældre mænd. Man havde organiseret hær-enheder, der bestod af lutter kærestepar, ældre og yngre mænd, der kæmpede side om side, fordi man mente, det ville højne den unges mod, når han skulle vise sig over for sin ældre partner. Samtidigt ville sådanne kærestepar være mere tilbøjelige til at dække hinanden på slagmarken over for fjendens angreb. Skulle den ene blive dræbt, ville den anden være mere tilbøjelig til at hævne drabet ved at dræbe flere af fjenden. Hos disse kærestepar af hoplitter var der næppe nogle løse håndled eller betonedede 's'er i udtalen.

I Theben havde man et særligt berømt regiment af erastes/eromenes under kommando af generalen og statsmanden Epaminondas. En formidabel kampstyrke, der var medvirkende til at vriste Theben ud af Spartas indflydelses-sfære.

Den hellenske drengekærlighed giver sig også udtryk i den græske mytologi. En række olympiske guder havde menneskelige drenge som deres eromenes. Hvor almindelige menneskelige erastes elsker almindelige drenge, er gudernes eromenes alle adelige. Poseidon elskede Pelops, der var en kongesøn fra Lydien. Han blev senere konge af halvøen Peloponnés, som fik sit navn fra ham. Apollon elskede Hyakinthos, en prins af Sparta, som han dog kom til at dræbe med

en diskos.

Zeus bortførte, i skikkelse af ørn, drengen Ganymedes, der var den smukkeste af alle dødelige. Han blev senere mundskænk for Zeus. Ganymedes rov udløser senere en række ulykker, idet Zeus jaloux hustru, Hera, fremkalder prins Paris dom, der fører til bortførelsen af Helena og den trojanske krig

Også de mytologiske helte skal have dyrket kærlighedsforhold til drenge eller yngre mænd, således Herakles forhold til Hylas og Achilleus forhold til Patroklos.

Kønsoverskridelse

Den hellenske mand var som sagt til både kvinder, drenge og feminine mænd. Det kunne han være, og stadig blive anset for 'straight,' som vi kalder det i dag.

Selv om den feminine mand var genstand for satire og forbundet med en lavere status, var disse Cinaedi, som de kaldes, ikke desto mindre en mandetype, der eksisterede parallelt med den 'rigtige' mand i den hellenske verden. I byen Rom udgjorde de en subkultur, kendetegnet ved en ekstravagant påklædning, overdådig frisure og karakteristisk optræden. En Cinaedus var ikke bare til mænd. Der var også kvinder, der havde sex med de glatbarberede og feminine Cinaedi. En Cinaedus var altid den passive og undergivne i det seksuelle forhold.

Selv om antikkens Cinaedi ikke nødvendigvis var transvestitter, er der også beretninger om Cinaedi, der har prostitueret sig, iført den romerske kvindedragt "stola" (trods det, at romerske prostituerede ofte var iført mandsdragt). Der var endda en Kejser, Elagabalus, der ikke bare blev beskyldt for dette, men også udlovede en dusør til den læge, der med succes kunne indoperere en vagina på ham. Elagabalus var kun 14 år, da han blev kejser og nåede kun at regere i 4 år, før han blev myrdet af det romerske imperiums reelle magthavere, prætorianer-garden.

Transvestitter eller transseksuelle fandtes også i form af præster (eller måske rettere præstinder) til gudinden Cybele, Magna Mater, gudernes moder.

Tilbedelsen af hende var udbredt over hele det romerske rige. Hun var oprindeligt fra Frygien og hendes græsk-mytologiske sidestykke var Rhea. Derfor kaldes hun også for Idabjerget Rhea efter Idabjerget ved Troja. Hun herskede over de vilde dyr, og hun kørte i en vogn, trukket af han-løver. Hendes gemal, vegetationens gud, Attis, kastrerede sig selv under et fyrretræ og døde af det, men opstod senere fra de døde. Derfor kastrerede Cybeles præster, korybanterne (eller Gallae fordi de kom fra Galatien), sig selv ved en særlig ceremoni. Når de havde afskåret deres lem, løb de igennem byen og kastede det ind i et tilfældigt hus. Beboerne i dette hus var nu velsignede af lemmet, men måtte betale det kvindetøj, som korybanten skulle bære resten af livet.

En erastes med sin eromenes

Trans-kønnede, eller hermafroditter, var idealiseret i den græsk-romerske antikke kultur og var et yndet motiv i kunsten. De blev betragtet som de lykkeligste mennesker, nærmest, fordi de rummede alle egenskaber, både maskuline og feminine, i sig.

Ovid beskriver i sine Metamorfoser en myte, fra den græske mytologi, om kildenymfen Salmakis, som forelskede sig i Hermaphroditos, en søn af Hermes og Afrodite, der var opvokset i en hule på Idabjerget. Hermaphroditos er ung og forstår ikke rigtigt, hvad der foregår og Salmakis' tilnærmelser ender i en brydekamp, hvor Salmakis til sidst forenede sig med Hermaphroditos, der herefter bliver et tvekønnet væsen. Til sidst beder Hermaphroditos sine forældre, Hermes og Afrodite, nedkalde den forbandelse over Salmakis' kilde der ligger ved Halikarnassos (nu Bodrum) i Lilleasien, at de, der bader i kilden, bliver hermafroditter.

Transvestisme, af en mindre drastisk art end hos Cybeles Gallae, forekom i andre religiøse riter. Et eksempel er de ephebiske riter, hvor en dreng, iført kvindelig klædedragt, markerer overgangen til voksenlivet ved, at kvindetøjet bliver fjernet. Et andet eksempel er en bryllupsceremoni fra Sparta, hvor bruden på bryllupsnatten skulle barbere hovedet og iføre sig mandsklæder. Hun måtte ikke genindtage sin plads blandt kvinderne, før hun var blevet gravid.

Transvestisme spillede også en prominent rolle ved fester til forskellige guder som Dionysos og den cypriotiske Afrodite (en gudinde, med kvindelig krop og klædedragt, men med skæg og penis). Ved disse fester,

Hermaphrodit, der holder kjolen op, så man kan se de mandlige kønsorganer. Hovedet er en rekonstruktion. (Gustav III:s antikmuseum. Stockholm.)

var mænd iført dametøj, armbånd og halskæder, medens kvinder var iført mandstøj, skæg og penis.

Det er meget lidt, der er overleveret om kvinder i det hellenske samfund, men der fandtes også en modsvarighed til den feminine mand, Cinaedien. Det var den maskuline kvinde, Tribaden. Ordret betyder det "gubber" og henviser til en aktiv brug af klitoris. Tribaden var heller ikke "lesbisk" i moderne forstand, men kunne have sex med både kvinder og feminine mænd.

Endelig er der en sidste kønsoverskridende kategori, jeg vil omtale her. Det er de i græske myter og fortællinger forekommende amazoner. Hvorvidt der har eksisteret en gruppe kvindelige krigere i de Skytiske egne, nord for Sortehavet, er omstridt, men det er ikke vigtigt for denne artikels tema. Det er derimod de forestillinger, det hellenske samfund gjorde sig om amazonerne. Der er ingen tvivl om, at de har påvirket både mænd og kvinder. Således har amazonerne lagt navn til den stilling, hvor kvinden sidder overskrævs og rider på manden, en stilling der giver kvinden magten under samlejet.

Endelig har amazonerne også givet inspiration til de kvindelige gladiatører, der kæmpede i arenaen på lige fod med mænd. Disse kvindelige gladiatører har ganske vist ikke direkte noget at gøre med sex, men de udgjorde ikke desto mindre en kvindelig modsætning til de feminine mænd.

Naturlighed

Efter at kristendommen var blevet statsreligion i Romerriget, indførte, nærmere bestemt den 6. august 390 e.v.t., Kejser Theodosius dødsstraf for den passive ved anal samleje mellem mænd. I år 558 udstrakte Kejser Justinian så forbuddet til også at gælde den aktive, således at ethvert seksuelt forhold mellem personer af samme køn nu var forbudt.

Det var et forbud, der havde været undervejs længe. For de bibeltro var der ikke brug for

nogen undskyldning. Bibelen er meget klar på det punkt. I det gamle testamente står der lige ud, at mænd der ligger med en mand eller med et firfodet dyr, som de ligger med en kvinde, er en vederstyggelighed. (Hvad det så siger om høns, skal jeg ikke komme ind på).

Paulus skriver, at fordi menneskene dyrker afgudsbilleder 'overlader Gud dem til deres eget begær, så de hengiver sig til alle slags seksuelle udskejelser og til et ondt, syndigt misbrug af hinandens legemer.'

For at overbevise resten af Romerriget, var det imidlertid ikke nok. Det krævede en mere udførlig argumentation. Allerede før kristendommens indførelse, eksisterede en diskussion om drengeskærlighedens berettigelse. Denne diskussion blev videreført i kirkefædrenes teologi. Ikke mindst argumentet, at formålet med alt sex er forplantning, og alt, hvad der ikke tjener forplantningen er unaturligt.

Kirkefaderen Augustin gik endda så vidt, at han opfattede seksuelt samvær, der bevidst udelukkede forplantning, som en alvorlig synd, selv om det sker blandt ægtefæller.

Det biologiske argument, at dyr ikke kender til sex mellem individer af samme køn, introduceres først af Platon, selv om han absolut var fortalende for drengeskærlighedens pædagogiske ideal.

Det er et argument, der fremføres den dag i dag, også af folk, der ikke selv er kristne.

I dag ved vi mere om naturen, end man gjorde i oldtiden. Ja, end man gjorde for bare 50 år siden. Det viser sig nemlig, at seksualitet ikke udelukkende er noget, der tjener til forplantningen. Det tjener både til socialisering og magtdemonstration, for ikke at tale om adspredelse – at man gør det, fordi det er sjovt.

Nyere sammenfatninger af videnskabelige data, dokumenterer, at seksualitet, rettet mod eget køn, er et ret almindeligt udbredt fænomen i dyreriget. Det drejer sig ikke bare om tilfældig homoseksuel kontakt, men i mange tilfælde om par-dannelse, som varer livet ud. Hos mere end 1500 arter er homoseksualitet nu dokumenteret.

Flere arter i naturen kan formere sig både kønnet og ukønnet. Hos nogle arter i naturen er kønnet afhængig af miljøet. Nogle fisk kan endda ændre køn, mens de lever. Nogle arter er tvekønnet.

Det anale samleje er hos mange højerestående pattedyr, ikke mindst primaterne, foruden at være forårsaget af lidenskabelighed, i endnu højere grad en magtdemonstration. Handlinger, der i sin oprindelse tjener til distribution af generne, er hos disse højere pattedyr ritualiseret. Ikke mindst hos mennesket er sådanne rituelle rangdemonstrationer hyppige, og begge køns genitalier er i den menneskelige bevidsthed betydningsmættede symboler.

Hos bonobo-aben (dværgchimpanzen), den art, der ligner os mest, er sådanne seksuelle aktiviteter på tværs af køn og alder overor-

dentligt hyppige og sker til begge parter til fredsstillelse, ja, sex tjener hos dem ikke kun til forplantningen, men er i større omfang et socialiserende fænomen. Det er vel sådan, vi skal tænke os urmennesket - det naturlige menneske.

Andre kulturer

Den hellenske oldtids syn på køns-overskridelse, og sex mellem personer af samme køn, er da heller ikke et unikt fænomen i verdenshistorien. Det findes under en eller anden form i de fleste kulturer både i fortid og i nutid. Følgende er nutid.

I Indien findes en religiøs kult til modergudinden Bahuchara Mata, der har store ligheder med Cybele-kulten. Den dyrkes af Hijra, der er kastrerede mænd iført kvindeklæder. Selv om de af og til kaldes eunukker og opfattes som et tredje køn, omtaler de sig selv som kvinder.

I Thailand er Ladyboys ikke kun et moderne fænomen fra porno- og sexindustrien. Traditionelt har det været fuldt accepteret, at visse unge drenge, opfører sig 'piget' og er 'veninder' med piger. Ofte har de fået job som landsbyens frisører.

På øerne i det sydlige Stillehav er det vigtigt at få både drenge og piger i en børneflokk. Drengene kan forsørge familien, mens pigerne kan deltage i husarbejdet og passe forældrene, når de bliver gamle. Hvis et forældrepar kun har fået sønner, kan de vælge at opdrage en af dem til at "spille rollen" som pige. Drenge, der 'bliver' piger, betragtes som "en tredje kønskategori" og kaldes fa'afafine der betyder 'på kvindevise'. Af deres søskende betragtes de som søstre, og de går i pige-/kvindeklæder og deltager i kvindernes arbejde. De påtager sig også kvindernes opgaver i rituelle sammenhænge. Det ses også, at piger skifter til drengeroller, men det er sjældnere.

Hos Sambia-stammen i Papua Ny Guinea gøres drenge til mænd ved, at de unge drenge, i et indvielsesritual, skal have et seksuelt forhold til ældre mænd i stammen. Drengene er de passive i den seksuelle akt, men senere i livet vil de få roller som de aktive ældre, der initierer de unge drenge. Forestillingen bag ritualer er, at drengen har brug for sæd for at kunne udvikles som mand.

Blandt visse amerikanske indianerstammer blev drenge, som et overgangsritual fra barn til voksen, sendt ud i ødemarken for at få en vision. Hvis drengen drømmer, at han er en pige eller havde pigetøj på, betyder det, at han skulle leve som kvinde resten af livet. Ofte blev han gift med en mand og hjalp til med at passe de børn, manden havde med sine andre hustruer. På samme måde kunne kvinder også leve et liv som jægere og krigere.

Sangomaerne i Sydafrika er traditionelle healere, som 'låner' deres kroppe ud til deres forfædre, for at kunne få healende kraft. Hvis det er en mandlig forfader, som tager plads i den kvindelige sangoma, tager hun sig en kone at leve sammen med.

I Kenya og Tanzania findes forskellige former for ægteskaber mellem kvinder. En ældre enke kan fx gifte sig med en yngre kvinde, for at der er en, der kan tage vare på hende og arve efter hende.

Blandt pashtunerne i Afghanistan og Pakistan, findes der en gammel stamme-tradition, der på mange måder ligner den græske drengeskærlighed. Voksne, ofte gifte, mænd har seksuelle forhold til unge fyre på mellem 15 og 20 år, der kaldes halekon. Den voksne mand giver den unge halekon gaver og penge og hjælper ham på den måde til at opretholde en tilværelse. Traditionen stammer fra længe før islams indførelse og bliver tolereret af Taleban, så længe de ikke kalder det homoseksualitet. Gør de til gengæld det, bliver de slået ihjel. Sådan er det nu.

Der findes mange flere eksempler, som der ikke er plads til at bringe her. Alle illustrerer de, at køns-overskridelse og samkønnet sex er naturligt forekommende i langt de fleste kulturer.

Hos germanerne

Spørgsmålet er så, hvordan situationen så ud, hos vores egne germanske forfædre?

Den gængse opfattelse er vel til dels stadigvæk, at store stærke vikinger bestemt ikke kan være bøsser, endsiges iføre sig det modsatte køns tøj. Denne holdning bygger til dels på tidligere tiders kristne forskere, der bestemt ikke kunne lide tanken om, at deres forfædre havde foretaget sig noget "unaturligt" eller "syndigt." Særligt er Tacitus blevet taget til indtægt for den påstand, at homoseksuelle blev druknet i moser. Det sidste er imidlertid en forkert tolkning af Tacitus udtryk "corpore infames," det vil sige de, som har vanæret deres krop, som angiveligt skulle være de, som germanerne nedskænkede i moser og overdækkede med et fletværk af grene. Vi ved ikke, hvad germanerne har ment med udtrykket, at vanære sin krop, men som nævnt har sex mellem mænd ikke, i Tacitus romerske samtid, været betegnet som vanærende. I så fald skulle det da kun have været den passive part, men som vi så med Agathon ovenfor, har denne position kun afledt lidt drilleri og ikke en stigmatisering af denne art.

Udtrykket "corpore infames" er i Tacitus tekst direkte forbundet med en række betegnelser, der handler om optræden i krig. Udtryk, der betyder forrædere, overløbere der giver oplysninger til fjenden, kujoner og fredsselskere. Der er derfor ingen grund til at tro, at der i umiddelbar tilknytning hertil skulle komme et udtryk, der går på seksuelle handlinger. Koblingen mellem sex og en vanæret krop bygger helt og holdent på kristendommens forhold til sex og er derfor en anakronisme i forhold til Tacitus tid.

Andre klassiske historikere (Procopius og Ammianus) har antydnet, at i hvert fald visse grupper af germanere praktiserede den samme institutionaliserede drengeskærlighed som grækerne. Her har det angiveligt drejet sig

om en slags opdragelse af unge mænd, der har antaget den passive rolle, indtil de enten har vist sin duellighed i kamp eller dræbt et vilddyr som bjørn eller vildsvin. Her skal det bemærkes, at galliske krigere blev benævnt vildsvin, ligesom den nordiske betegnelse "sven" for en ung mand eller kriger også kommer af ordet svin.

Det med bjørnen kan også lede tanken hen på historien om Hjalte og Bødvar Bjarke fra Rolf Krakes Saga, hvor Hjalte først bliver regnet for en rigtig mand (eller kriger) efter at han kan fremvise en dræbt bjørn og har drukket dens blod.

Dette har dannet baggrund for visse tidlige (især tyske) forskeres teorier om såkaldte germanske mandeforbund. Teorier, der udgjorde en vis inspiration for den homoseksuelle del af det nazistiske SA omkring Ernst Röhm, (der som bekendt endte med at blive udrenset, men det er en anden historie).

Teorien om germanske mandeforbund er omstridt og har mere eller mindre været lagt på is efter anden verdenskrig. Dog har enkelte forskere i de seneste 10 - 15 år vist fænomenet fornyet interesse. Lars Adolfsen fra Upsala Universitet mener fks, at Ulfhednar og Bersærker var en slags mandeforbund, uden at han i øvrigt går dybere ned i de homoseksuelle aspekter.

Kilder

Desværre må man sige, at kilder, der belyser denne artikels emne for det nordiske, eller germanske område, er ret sparsomme. Dernæst byder læsningen af disse kilder også på en del problemer, som man må være opmærksom på. Fks. levede de nævnte klassiske historikere Procopius og Ammianus i den sene romertid, hvor kristendommen som statsreligion havde øvet indflydelse på samfundsmoralen. De forholder sig derfor begge negativt, både til den klassiske drengeskærlighed og til deres tilsvarende beskrivelser af forhold hos germanerne. Alligevel antyder visse detaljer, som det med bjørnedrabet, at beretningen ikke er opfundet helt ud af det blå, selv om hensigten muligvis har været af propagandamæssig art.

Også den islandske sagalitteratur er problematisk. Der kan ofte være en tendens, måske særligt i lægmandskredse, til at opfatte sagateksterne som sandfærdige øjensvidneberetninger om livet i vikingetiden. Selv om vi ved, at de fleste af dem er skrevet i 1300-tallet af kristne munke, antager mange, at der er tale om en sandfærdig mundtlig overlevering, som bare er skrevet ned af de, der tilfældigvis kunne skrive, altså munke.

Selv om mundtlig overlevering evt. holder sig bedre i en kultur, der har en tradition for mundtlig overlevering, så er historiske fakta ikke det, der overlever ved mundtlig fortælling. Det er derimod det, der siger fortælleren og tilhørerne noget, de kan bruge i deres liv her og nu. Man bliver derfor nødt til at holde sig for øje, at de islandske sagaer er skrevet til et 1300-tals publikum. Derfor må man forvente, at de moralnormer, der gives

udtryk for, er nogle som folk i 1300-talet med den farvning, kristendommen har givet dem, har kunnet forholde sig til. Sat på spidsen kan man sige, at det, sagaerne kan fortælle om, er 1300-tallets Island og ikke vikingetiden, - noget, der bliver særligt relevant i forhold til begrebet "ergi," men mere om det senere.

Desværre for asatroen gælder det også, at meget af det, vi har af tekster, er nedskrevet i middelalderen. Særligt kan Snorres beretninger om den nordiske mytologi i hans Edda og måske i langt højere grad Heimskringla, være konstrueret ud fra kristne fordomme og hvad han, eller hans informanter, har vidst om den klassiske hellenske gudedyrkelse. Selvom de fleste af eddadigtene øjensynligt stammer fra hedensk tid, kan de i nedskrivningsprocessen sagtens have fået en drejning, der er farvet af middelalderens kristne moral. Et digt som Lokasenna kan endda være forfattet direkte som et kristent nidskrift. Dog må man formode, at de i Lokasenna fremførte nid mod forskellige guder, alle referer til i datidens kendte myter, da, i hvert fald nogle af dem, kendes fra anden side.

Ergi

Når man tale om kønsoverskridelse og samkønnet sex i det før kristne Norden kommer man ikke uden om begrebet ergi - eller ragr. Ergi er et navneord og Ragr er et tillægsord dannet af ordet "Ergi," med samme betydning.

Der er ingen tvivl om, at beskyldningen om at være ergi, var en af de værste ærekrænkelser, man kunne blive udsat for, i norrøn middelalderlitteratur. Formodentlig var det også tilfældet i middelalderens islandske virkelighed, som Preben Meulengracht Sørensen nævner i bogen *Norrønt Nid*.

Ergi sættes som regel i forbindelse med umandighed, fejhed, kvindagtighed og direkte med, frivilligt eller ufrivilligt, at blive bollet i røven af en anden mand. Beskyldningen, at være ragr, er dog mere end bare det at være passiv i selve seksual-akten, adjektivet betegner også en tilbøjelighed i personen til at lade sig bruge som en kvinde. Er du den underlegne part i det seksuelle forhold, vil du også være det i andre sociale relationer. At være ragr indebærer dermed, at man ikke opfylder visse moralske krav, en fri bonde burde leve op til. Mænd behøvede ikke at være "feminine" for at blive kaldt ragr, det var tilstrækkeligt at blive gammel og svag. "Alle bliver argr, når de bliver gamle," - lyder et ordsprog fra Ravnkjell Frøysgodes Saga (kap. 8). Beskyldningen, at en mand var passiv i seksuelle relationer, var dermed ikke bare tegn på en "pervers" karakter, men uløselig knyttet til mangel på evne eller vilje til at forsvare sin ære (Meulengracht Sørensen 1980).

En ragr mand var mere end summen af sine handlinger. Han blev defineret negativt ved at bryde grænserne for, hvad man mente, var "mandigt." I dette minder de norrøne forestil-

linger om ragr meget om antikkens Cinaedi - mænd, som ikke var maskuline nok. Dette kunne andre tolke gennem deres feminine udseende, kropsholdning og påklædning. Cinaedi mislykkedes så kraftigt med at leve op til de maskuline normer, at de til og med var tilbøjelige til at være den passive i en seksuel relation med mænd. Den passive position i et samleje var altså resultatet af en mangel på selvkontrol på et mere generelt plan, og noget som kunne ramme alle mænd, hvis de ikke passede på.

Beskyldningen om ergi var så ødelæggende for en mands ære i Skandinavien i middelalderen, at lovgivningen opsatte bestemmelser for det. Der står fks. i den norske Gulatingslov fra det 13. århundrede: "Det findes ord som kaldes fullrettesord. Det ene er, om en mand siger om en anden karlmand, at han har født barn. Det andre er, om han siger, at en anden mand er 'sannsordinn' [beviseligt røvpulet]. Det tredje er, om han ligner ham med en mær, eller kalder ham en tæve eller portkone [prostitueret], eller sammenligner ham med et hundyr."

Bestemmelsen siger videre, at den fornærmede har ret til at dræbe manden, som har kaldt ham slige ting. Men undlader den fornærmede at bruge denne ret, er han, hvad han bliver beskyldt for. Lignende bestemmelser er at finde i den islandske Grågås.

Hvorvidt begrebet ergi og de forestillinger om nid, der har været gældende i den norrøne middelalder, også gjaldt for den før-kristne tid, er vanskeligt at afgøre. Meulengracht Sørensen mener ikke umiddelbart, at man kan slutte det ud fra middelalderkilderne, men vil ikke udelukke, at det til en vis grad har været gældende.

Muligvis kan middelalderens ergi-begreb være opstået i en vekselvirkning mellem en oprindelig forestilling om mandlig magt og ære, og det kristne forbud mod at ligge med en mand eller et dyr, som man ligger med en kvinde. En del af ergi-begrebet betyder helt klart "utugt" og når det anvendes i sin kvindelige form "örg" om et hunkønsvæsen betyder det, at hun er utugtig, liderlig eller pervers. I Hauksbok, skrevet i begyndelsen af det trettedende århundrede, står en passage om den græske gudinde, Venus, at "hun var lige så mandgal, örg og ond, at hun lå med sin far og andre mænd og opførte sig som en luder." Her betegner ordet altså incest og nymfomani. Lignende beskyldninger rettes også mod nordiske gudinder, i fks Lokasenna. I denne betydning af ordet, ligger der helt klart en kristen farvning. Det er ikke umuligt, at den moralske afvisning, der ligger i kristendommens syn på hor, har øvet indflydelse på kraften i udtrykket ergi, såfremt begrebet overhovedet har eksisteret i hedensk tid.

Der er flere gode grunde til at betvivle, at den gængse opfattelse af, at ergi har været lige så slem en beskyldning i vikingetiden,

som den fremstår i den islandske middelalderlitteratur.

For det første afviger fortællingerne om guderne i denne henseende, på en måde, så man skulle tro, at folk mistede respekten for dem. Det havde folk formodentlig da også i 1300-tallet. Selv om man stadig anvendte de nordiske guder ved magiske påkaldelser, var de i det store og hele blevet dæmoniseret. Man kunne naturligvis forestille sig, at disse fortællinger var skrevet netop med henblik på at sætte de nordiske guder i et dårligt lys, og det er muligvis også formålet med Lokasenna, men det er ikke en fyldestgørende forklaring for alle fortællingerne. Desuden bygger Lokasenna som nævnt på kendt mytestof, der bliver vurderet med en anden moral, end hvad der formodentlig oprindeligt var tilfældet. Det bliver især tydeligt, når man sammenligner Hauksboks beskrivelse af Venus med Lokasennas beskyldninger mod Freja.

Vikinger i dametøj

Et andet forhold, der underminerer den gængse forestilling om ergi i vikingetiden, kommer fra arkæologiens verden. I takt med, at de videnskabelige metoder til kønsbestemmelse af grave er blevet mere og mere objektive og pålidelige, har det vist sig, at en række forhistoriske grave fra Skandinavien, Holland og England rummer mænd gravlagt i kvindetøj og, hvad der ellers opfattes som typiske feminine gravgaver, - ligeledes er kvinder i visse tilfælde blevet forsynet med våben til deres dødsrejse.

Ved osteologiske undersøgelser kan man kønsbestemme velbevaret knoglemateriale med op til ca. 95 % sikkerhed. Og Dna-undersøgelser af velbevarede tænder kan faktisk give en helt sikker biologisk kønsbestemmelse. Disse grave, med individer af ét biologisk køn, påklædt eller gravlagt med klæder og genstande traditionelt forbundet med det modsatte køn, har kun i lidet omfang været genstand for undersøgelse. Oftest forklares uoverensstemmelserne med osteologisk usikkerhed, af de publicerende forskere. Knoglematerialet er tit så begrænset, at osteologisk kønsbestemmelse ikke er mulig. Trods denne indvending gyldighed, er antallet af de pågældende grave nu blevet så stort, at muligheden for eksistensen af individer, der krydsede de traditionelle kønsgrænser i vikingetiden, ikke længere kan ignoreres. (Kastholm og Lauritsen 2005).

En anden interessant ting fra arkæologien, er to hængesmykker, hvis motiver er stærkt beslægtet med de såkaldte guldgubber. Hængesmykkerne forestiller to personer i omfavelse. Dog er der tydeligvis på tale om personer af samme køn. (se illustration).

Den til venstre er et løsfund fra Roskilde ('Maglehøj' Dnf. 5/42), mens den til højre stammer fra en vikingetidsgrav fra Norsborg i Södermanland. Men selv om motiverne er stærkt beslægtet med guldgubberne, er begge de to stykker hængesmykker lavet i en

anden teknik, nemlig støbt. Roskilde-stykket er af guld, mens Norsborg-stykket enten er af sølv eller bronze.

Selv om de to personer på Roskilde-hængen har forskellig frisure, har de begge to skæg. At der her er tale om hængesmykker er interessant, fordi de har været beregnet til at vise frem. Guldgubber har formodentlig været en slags offerpenge (evt. i forbindelse med bryllupper) kun beregnet til at skulle ses af guden. Et hængesmykke er et skilt, der skal vise andre noget. En torshammer skulle fks vise, at man ikke var kristen og et kors, at man var det. Selv en magisk amulet skal vise andre, at man er beskyttet. Derfor er det en nærliggende mulighed, at de to hængesmykker har skullet vise, hvem man mest havde lyst til at give en krammer.

Køn og magt

Det har været hævdet, at ergi-begrebet har forhindret homoseksuelle forbindelser mellem mænd, da det ville kunne betragtes som direkte forræderi mod en ven at røvpule ham og derved markere et magtforhold over ham.

Det kræver imidlertid, at man opfatter den homoseksuelle forbindelse som et ligeværdigt forhold. Som vi så med den græske drengkærlighed, behøver det ikke at være tilfældet. Ja det lader oven i købet til, at lighed i seksuelle forbindelser mellem mænd i oldtiden har været undtagelsen mere end reglen og endda være blevet regnet for afvigende. Den falliske aggression var også en del af det hellenske mandsideal og det forhindrede ikke, at drenge og feminine mænd var den passive ved analsex. For drengenes (og hoplitters) vedkommende var der netop tale om et venskab. Lod en voksen mand sig røvpule, blev han nok hånet og mistede formodentlig en smule anseelse, men ikke i samme grad, som det ville have været tilfældet i 1300-tallets Skandinavien.

Statusligheden har antageligt heller ikke været der i seksuelle forbindelser mellem mand og kvinde. I et mandsdomineret "macho" samfund, som det, der fandtes i Island i 1300-tallet, men også i den klassiske oldtid, ville man forvente, at manden også dominerede over kvinden i sengen. For Island i 1300-tallets vedkommende, ville det sikkert også være det, der var forskrevet af kirken. Imidlertid er der meget lidt overleveret om folks seksuelle praksis overhovedet. Og selv om den offentlige norm i et samfund har foreskrevet ét, udelukker det ikke, at der er foregået noget andet i alkoven med gardinerne trukket for.

Uanset, om et givet samfund har været mere eller mindre mandsdomineret, og at kulturelle forskelle spiller en stor rolle, har der altid været forskel på den mandlige og den kvindelige kønsrolle. Ja, man kan ligefrem tale om to arketyperiske kønsroller, der kommer af de fysiske forskelle mellem mænd og kvinder. Selvom der er stor variation inden for de to køn, er den gennemsnitlige kvinde lidt mindre og fysisk svagere end den gennemsnitlige mand. Dette giver en magtfor-skel, der bla. giver manden beskytterrollen og kvinden bliver den, der søger tryghed. Imidlertid er vi alle mennesker indeni. Den kønsoverskridelse, der kan observeres i de fleste samfund, er et udtryk for, at ikke alle mennesker finder sig til rette med de arketyperiske kønsroller. Uden at behøve at gå ind i Jungiansk teori om Animus og Anima, kan man vel sige, at vi alle, i et eller andet omfang, har disse to kønsroller i os. Om ikke på anden måde, så i form af vores konsidentitet og vores billede af det modsatte køn og fordi vi, som mennesker, både har brug for selvhævdelse og tryghed. Det er også værd at bemærke, at urjætten Ymer, der er byggematerialet til denne verden i den nordiske mytologi, er et tvækønnet væsen. De fleste mennesker søger at finde en balance mellem disse ting, indenfor rammerne af de i ens egen kultur accepterede kønsroller, men nogle finder dem for snævre og enten bryder dem eller udvider dem. Den mest accepterede kønsoverskridelse, vi finder i den norrøne middelalderlitteratur, er kvinden, der påtager sig en manderolle. I Njals Saga opstår der en strid mellem Njals kone, Bergthora, og Gunnars kone, Halgerd, der ikke lader stridighederne mellem mændene i resten af fortællingen noget efter, i vold og selvhævdelse. Alligevel gør de det inden for rammerne af det middelalderlige kønsrollemønster, og alle drabene i deres fejde foregår pr. stedfortræder. Men der findes også sagaberetninger om kvinder, der helt bryder med kønsrollemøn-stret. Et eksempel er prinsessen Pornbjørg, der i et og alt vil være en mand. Hun vil ikke giftes, (i hvert fald ikke med mænd,) og alle hendes bejlere har hun enten ladet blinde, kastrere eller lemlæste på anden vis. De islandske sagaforfattere virker på den ene side fascineret af denne type stærke kvinder, men samtidigt også af, at tvinge hende tilbage i kvindereollen, så alt igen passer ind i de kulturelt accepterede kønsroller. Hrolf Gautreksson, i hvis saga, beretningen forekommer, ønsker også at bejle til Pornbjørg, og da det ikke kan lade sig gøre på den sædvanlige måde, drager han i krig og slår hende i et slag. Pornbjørg opfatter frieriet på samme måde, som når mænd i sagaerne beskyldes for kvindagtighed, og da Hrolf har indtaget hendes borg, sker følgende tildragelse mellem Pornbjørg og Hrolfs bror Ketil: Ketil slog nu med sværdets flade side over "kongens" lænder og sagde "Frue, således hjælper vi jer af med lændekløen, og dette kalder jeg et skændsels-hug."

'Kongen' sagde, at "Dette hug skal du ikke få berømmelse af," og huggede selv Ketil så hårdt under øret, at benene slyngedes op i luften. Så sagde hun "Sådan slår vi vores hunde, hvis de gør for voldsomt." Hele historien falder i tråd med den mid-tradition, som er karakteristisk for sagalitteraturen og Pornbjørg handler her fuldstændig som det forventedes af en mand i samme situation. Også Saxo har flere beretninger om skjoldmøer, der skal overvindes i kamp, før de kan blive gift med helten i historien. Fks. fortæller han i historien om Amlet, hvordan han i et slag må overvinde den skotske dronning Hermdrude. Historien ender med, at Amlet og Hermdrude omfavner og kysser hinanden midt på slagmarken, hvor deres krigere ligger døde omkring dem. Både de islandske sagaer og Saxos Krønike er fiktion, så disse beretninger kan naturligvis ikke tages for virkelige begivenheder, men Saxo skriver et sted, hvad der, set i lyset af de ovenfor omtalte gravfund, godt kan have bund i virkeligheden: "*Der gaves i for-dums Dage blandt Danskerne Kvinder, som omdannede deres kvindelige Skjønhed til mandigt Væsen og anvendte næsten al deres Tid paa krigeriske Idrætter. De hadede nemlig al Slags vellystigt Levemaade og hærdede stadig Legeme og Sjæl ved Udholdenhed og Anstrængelse, og idet de gav Afkald paa al kvindelig Svagheds Blodagtighed [...], tænkte ikke paa Brudesengen, men paa Døden, og angreb med hvasse Vaaben de Mænd, som de kunne have frydet med deres Skjønhed.*" Selv om materialet endnu er for sparsomt til at lave nogen ordentlig statistik, er det på-faldende, at en overvægt, af de "kønsover-skridende" grave i Skandinavien, netop er kvindegrave, der indeholder våben. En af disse grave, hvor den gravlagte var kvinde fandt man, foruden to økser, kraniet og lem-meknoglerne fra en mand, liggende for fødderne af hende. Med tanke på litteraturens mandhaftige kvinder, kan man spekulere på, hvad den stakkels mand dog er kommet til at sige til hende.

Hvor man kan forstå den kønsoverskridende "skjoldmøs" handlinger, ud fra et ønske om at opnå kontrol over sit eget liv og tilværelse, kan det synes langt vanskeligere at forklare, hvorfor enkelte mænd har ladet sig begrave i kvindetøj. Uanset, hvordan man i førkristen tid har måttet opfatte ergi, betyder kvindeklæderne et tab af den magt, som skjoldmøen ønskede at vinde, men måske findes der indsigter eller magt af en anden art, som kan findes i den kvindelige sfære. I de tilfælde, hvor mænd i dametøj nævnes i middelalderlitteraturen, er der altid tale om en forklædning, som i følgende fortælling af Saxo, om Kong Frode, der belejrer en by. "Men Frode fandt paa en ny List. Han iførte sig Kvindeklæder og gav sig ud for at være en Skjoldmø og kom ind i Byen under Paaskud af, at han var Overløber. Han undersøgte nøje alt der inde, og Dagen efter

Skjoldmøen Alfhilde

sendte han en, han havde med sig, ud med Bud om, at Hæren skulde samles ved Murene, saa skulde han nok sørge for, at Portene blev lukket op."

Her kan man sige, at magten består i, ikke at blive opdaget, men den forudsætter, at man senere er i stand til at bruge rigtig fysisk magt og det benyttes kun der, hvor denne magt ikke længere slår til. Helt parallelt kan man se i Prymskviða, hvor Tor klæder sig i brudekjole som stand-in for Freja for at holde bryllup med Trym og da han får sin hammer igen, smadrer alle jætterne. Men Prymskviða indeholder også en anden indsigt; at selv ikke den stærkeste undgår at være ergi, eller magtesløs, en gang i mellem. Som sådan kan Prymskviða sagtens forklares, inden for rammerne af den islandske middelalderlitteratur. Det forklarer bare ikke, hvorfor mænd er blevet begravet i kvindetøj.

Man må gå ud fra, at de pårørende har begravet folk i det tøj, de gik i til daglig eller i det mindste noget, de ville føle sig godt tilpas i, efter døden. Med tanke på de nævnte eksempler fra andre kulturer, kunne man godt forestille sig, at der blandt vore forfædre har eksisteret et "tredje køn" af en art, uden at det explicit har sat sig spor i de nedskrevne kilder.

Det er nærliggende at se en parallel mellem vores hjemlige gudinde Freja, hvis vogn blev trukket af katte, med den frygiske Cybele, hvis vogn blev trukket af løver. Det ville derfor heller ikke være helt usandsynligt, hvis der var andre ligheder, som fks præster der kastrerede sig selv og gik i dametøj. Fra romersk område har man fundet Cybeles Gallea begravet i kvindetøj.

Den franske religionshistoriker George Dumézil (1898-1986) havde en teori om, at der eksisterede en kult, der dyrkede vaneguderne, særligt Njord og Frej, hvis præster satte deres frisur på samme måde som kvinderne og gik i kvindetøj. En del af indiciet herfor, fandt han i Saxos beskrivelse af Stærkoddens

ophold i Upsala: ”..da han opholdt sig i Upsal, paa den Tid Ofringerne fandt Sted, blev han nemlig led ved de kvindagtige Danse, Bifaldet, Gjøglerne høstede ved deres Skuespil, og Bjældernes blodagtige Lyd...” En beskrivelse, der selv om den er stærkt negativ, kan minde om romerske beskrivelser af Cybele-kulten.

En anden mulighed er den nordiske trolddom ”Sejd.” Siden Dag Strömbäck (1900-1978) fastslog sejdens sammenhæng med shamanisme, har det været nærliggende at drage en forbindelse mellem beskyldningerne mod Odin for ergi, og den hos shamaner ofte forekommende praksis med at iføre sig kvindekæder, typisk i forbindelse med ceremonien.

Netop fordi en shaman ifører sig kvindetøj til rejsen i den anden verden, kan man også forestille sig shamanen på sin dødsrejse, der jo også går til den anden verden, er iført kvindekæder.

Ingen af disse muligheder behøver udelukke hinanden. To personer kan sagtens være blevet begravet i det modsatte køns tøj på samme tid, men af to forskellige årsager.

Disse ting kommer vi nok til at høre mere om fremover, da kønsoverskridelse, kønsroller og ‘gender theory’ er et varmt emne, blandt arkæologer især i Norge og Sverige.

Konklusion

Hvad så, vil nogen måske sige, skal vi nu alle til at være homoer og transvestitter?

Det er naturligvis helt op til en selv. Jeg skal da også gerne indrømme, at jeg selv har måttet overveje mit eget forhold til kønsroller og præferencer under udarbejdelsen af denne artikel. Det drejer sig jo ikke om at vælge noget fra, men om at se nye muligheder. Uanset hvem vi foretrækker som sexpartnere, må vi som hedninger erkende, at vi som mennesker er multiseksuelle og den moderne heteroseksualitet er en kristen opfindelse.

På det rent religiøse plan er der god plads inden for vores førkristne religion til at eksperimentere med forskellige former for kønsoverskridelse, selv om jeg personligt vil foretrække at beholde klokkeværket for neden.

Kilder:

- Michel Foucault ”Seksualitetens Historie”
- George Hinge ”Grækerne og homoseksualitet”
- Malene Fenger-Grøndal, Marianne Nøhr Larsen ”Den forbandede kærlighed”
- Lars Adolfsson ”Germanska mannaförbund. Existens och Initiation”
- Preben Meulengracht Sørensen ”Norrønt nid”
- Bjørn Bandlien ”Å være ragr”
- Tina Lauritsen, Ole Kastholm ”Vikinger i dametøj”

Tak til Morten Axboe fra nationalmuseet for verificering af de to samkønnede hængesmykker.

Rettelse:

Ved udarbejdelsen af nærværende artikel var jeg ikke opmærksom på at samkønnede ægteskaber fandtes i romerriget før kristendommens indførelse. Imidlertid er jeg blevet opmærksom på at den Teodosiske codex (eller den romerske kristen ret, givet af Kejser Theodosius II) indeholder bestemmelser der forbyder samkønnede ægteskaber. Det er netop angivet at dette var en bestemmelse der gjaldt med tilbagevirkende kraft, sådan at de der allerede var gift på den måde blev dømt til døden i overensstemmelse med biblens bud. (fks 3 Mosebog vers 20:13)

Grølheim

Denne artikel har været bragt i Tidsskriftet Valravn NR 24

Hele bladet kan downloades fra:

<http://hedensk-daggry.dk/valravn/index.php?side=TdIInd&ID=24>

